

แนวทางการประเมินโครงการสร้างเสริมสุขภาพ

Health Promotion Program Evaluation Approach

กุนนที พุ่มสงวน*¹ บุญเกิด หงวนบุญมาก²

Kunnatee Poomsanguan*¹ Boonkert Nguanboonmak²

¹วิทยาลัยพยาบาลกองทัพบก ราชเทวี กรุงเทพฯ ประเทศไทย 10400

¹The Royal Thai Army Nursing College, Ratchathewee, Bangkok, Thailand 10400

²โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านท่าพุด นครปฐม ประเทศไทย 73210

²Ban Tapood Tambon Health Promotion Hospital, Nakhon Pathom, Thailand 73210

บทคัดย่อ

การประเมินเป็นกระบวนการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมและผลลัพธ์ของโครงการ เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปตัดสินใจคุณค่า ทำให้ได้สารสนเทศที่เป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุง แก้ไข และพัฒนาโครงการให้มีประสิทธิภาพ รวมทั้งการตัดสินใจในการเลือกเกี่ยวกับการดำเนินโครงการต่อไป สำหรับการประเมินโครงการสร้างเสริมสุขภาพที่ผ่านมาพบว่า ขาดการวางแผนการประเมินอย่างเป็นระบบ ไม่มีการกำหนดขอบเขตและวัตถุประสงค์ของการประเมิน ขาดการประเมินอย่างต่อเนื่อง ผู้ประเมินขาดความรู้ความสามารถในการประเมิน และขาดการมีส่วนร่วมจากผู้ที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมิน ในส่วนของเหตุผลหลักที่ต้องมีการประเมินก็เพื่อความรับผิดชอบของหน่วยงาน เพื่อการพัฒนาปรับปรุงโครงการ และเพื่อนำไปสู่การขยายผล ดังนั้นเพื่อให้ได้ข้อมูลสารสนเทศที่ถูกต้อง เชื่อถือได้ ตรงตามสภาพจริงและเป็นที่ยอมรับของผู้ที่เกี่ยวข้อง จึงต้องใช้วิธีการดำเนินงานการประเมินที่ชัดเจน และสามารถปฏิบัติได้ ซึ่งบทความนี้ได้นำเสนอแนวทางการประเมินที่เหมาะสมสำหรับนำไปใช้ในการประเมินโครงการสร้างเสริมสุขภาพ 3 วิธี คือ 1) การประเมินความก้าวหน้า 2) การประเมินแบบมีส่วนร่วม และ 3) การประเมินเสริมพลัง

คำสำคัญ : การประเมิน สร้างเสริมสุขภาพ การประเมินโครงการสร้างเสริมสุขภาพ

Abstract

Evaluation is a process that collecting and analyzing information about a program's activities and outcomes. Its purpose is to make value judgments about a program, to get information helping improvement its effectiveness and to inform programming decisions. For the evaluation of health promotion programs at last found lack of a systematic evaluation plan, no scope and purpose of evaluation, lack of continuous evaluation, evaluator lacked the knowledge to evaluate and lack of involvement from stakeholders involved in the evaluation. The main reasons for the evaluation are to accountability, improvement and generalization. So, to get information that is accurate, reliable and meets the actual conditions are acceptable to those involved and therefore require and approach to evaluation that clearly. This article presents three approaches for appropriate evaluating health promotion programs: 1) formative evaluation 2) participatory evaluation and 3) empowerment evaluation.

Keywords : Evaluation, Health promotion, Health promotion program evaluation

บทนำ

การประเมินเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะทำให้ผู้บริหารมีสารสนเทศนำไปใช้ในการบริหารงานให้บรรลุตามแผนและนโยบาย แนวคิดปัจจุบันยอมรับว่าการประเมินนำไปสู่การปรับปรุงงานหรือโครงการในทุกด้านซึ่งเป็นแนวคิดที่เข้ามาแทนความเข้าใจผิดที่ว่า การประเมินเป็นการจับผิด การประเมินเป็นระบบย่อยระบบหนึ่งของการวางแผนและบริหารงานหรือโครงการ การบริหารงานหรือโครงการไม่ว่าในด้านใดจำเป็นต้องอาศัยการประเมิน ดังนั้นจึงถือว่าการประเมินเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุดขั้นตอนหนึ่งของการดำเนินงานตามโครงการ¹ ในการดำเนินงานใดๆ จำเป็นอย่างยิ่งที่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจะต้องทราบถึงความเป็นไปได้ ความพร้อม ความก้าวหน้า และความสำเร็จของงานนั้นๆ ข้อมูลที่ได้จากการประเมินจะช่วยตอบคำถามต่างๆ ได้ ถ้าการดำเนินงานปราศจากการประเมินผู้ปฏิบัติงานจะไม่ทราบถึงปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น ความเหมาะสมของการดำเนินงาน และเมื่อสิ้นสุดการดำเนินงานก็ไม่ทราบว่าผลการดำเนินงานนั้นเป็นอย่างไร² สำหรับการประเมินโครงการสร้างเสริมสุขภาพเป็นกระบวนการที่ต้องวางแผนมาก่อนและทำอย่างต่อเนื่อง ซึ่งการดำเนินการนั้นเกี่ยวข้องกับการกำหนดเกณฑ์และการวัดทางสุขภาพ การประเมินเป็นกระบวนการที่ต้องคำนึงถึงตั้งแต่เริ่มคิดโครงการสร้างเสริมสุขภาพ ด้วยการวางแผนประเมินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพเปรียบเทียบกับคุณค่าและเป้าหมายในลักษณะที่ได้ผลลัพธ์มาสนับสนุนการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการ³ ดังนั้นการประเมินจึงเป็นกระบวนการตัดสินใจเชิงคุณค่าของสิ่งที่มุ่งประเมินว่ามีความเหมาะสมหรือไม่เพียงใด โดยนำสารสนเทศหรือผลจากการวัดมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดเพื่อช่วยในการตัดสินใจ ตีค่าผลการดำเนินการนั้นๆ ว่าบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่⁴ การประเมินมักเกี่ยวข้องกับการประเมินความสามารถและผลของการปฏิบัติการที่ตั้งใจในโครงการสร้างเสริมสุขภาพ ในลักษณะของ “ประสิทธิผล” (อะไรบ้างที่สัมฤทธิ์ผล) และ “ประสิทธิภาพ” (ผลลัพธ์ที่ได้นั้นสัมฤทธิ์ผลอย่างไร และกระบวนการที่ดำเนินการนั้นคืออะไร คำนึงกับการลงทุนหรือแรงงานที่ลงทุนไปหรือไม่) การประเมินไม่เพียงแต่เป็นความรับผิดชอบต่อหน่วยงานที่ให้ทุนสนับสนุนเท่านั้น แต่การประเมินที่ดีของการสร้างเสริมสุขภาพแบบบูรณาการเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นในการสร้างหลักฐานเชิงประจักษ์สำหรับโปรแกรมสร้างเสริมสุขภาพว่าเป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพในการลดความต้องการสำหรับบริการสุขภาพและปรับปรุงผลลัพธ์ทางสุขภาพ⁵

ดังนั้นเพื่อให้ได้สารสนเทศที่ถูกต้อง เชื่อถือได้ และตรงตามสภาพจริงที่เป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจของผู้บริหารหรือผู้ที่รับผิดชอบโครงการ จึงควรเลือกแนวทางการประเมินที่มีวิธีการดำเนินงานการประเมินที่ชัดเจน สามารถปฏิบัติได้ สนองต่อเป้าหมายของการประเมิน และเป็นที่ยอมรับของผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการสร้างเสริมสุขภาพนั้นๆ

สถานการณ์การประเมินโครงการสร้างเสริมสุขภาพ

โดยทั่วไปเมื่อบุคลากรทางด้านการแพทย์และสาธารณสุขปฏิบัติกิจกรรมในโครงการสร้างเสริมสุขภาพ ส่วนใหญ่มักไม่ได้รับผิดชอบในทุกส่วนของกระบวนการในโครงการ และมักมุ่งเน้นให้ความสนใจที่ระยะการวางแผนปฏิบัติการมากกว่า จึงพบว่ามีหลักฐานเกี่ยวกับการประเมินโครงการสร้างเสริมสุขภาพของบุคลากรทางด้านการแพทย์และสาธารณสุขค่อนข้างน้อย⁶ การประเมินโครงการหรืองานใดๆ จะได้ผลหรือไม่เพียงใดขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยหลายอย่าง ซึ่งในบางสถานการณ์เหตุปัจจัยเหล่านี้ก็กลายเป็นปัญหาและอุปสรรคของการประเมิน อันอาจทำให้การประเมินนั้นล้มเหลว ขาดความถูกต้อง และไม่เป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจ ซึ่งสามารถสรุปสภาพปัญหาและอุปสรรคของการประเมินโครงการสร้างเสริมสุขภาพได้ดังนี้⁷

1. ขาดการวางแผนการประเมิน ไม่มีการวางแผนการนำผลการประเมินไปใช้ การประเมินดำเนินไปอย่างเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าทำให้ผลการประเมินมีบทบาทน้อยในการพัฒนาปรับปรุงโครงการ
2. ไม่มีการกำหนดขอบเขตและวัตถุประสงค์ของการประเมินอย่างชัดเจนรวมทั้งไม่มีการกำหนดเกณฑ์การประเมินในแต่ละครั้ง ซึ่งการกำหนดขอบเขตและวัตถุประสงค์ของการประเมินเป็นการกำหนดว่าจะประเมินครอบคลุมประเด็นใดบ้างทำให้การประเมินมีทิศทางและมีความชัดเจน และสามารถกำหนดตัวบ่งชี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพทำให้ผลการประเมินมีคุณค่าตรงประเด็น ตอบสนองความต้องการของผู้ใช้ผลการประเมินได้เป็นอย่างดี
3. ขาดการประเมินอย่างเป็นระบบมักจะประเมินเฉพาะผลลัพธ์ เช่น อัตราร้อยละต่างๆ ตามตัวชี้วัด ไม่ได้ประเมินเหตุ จึงไม่ทราบแน่ชัดถึงวิธีการปรับปรุง แก้ไขงานหรือโครงการต่างๆ เพราะไม่ทราบว่าผลลัพธ์ที่ได้นั้นได้มาจากกระบวนการใด ถ้าเรามีการประเมินอย่างเป็นระบบจะทำให้เราทราบว่าผลการดำเนินงานนั้นเป็นอย่างไร ต้องมีการปรับปรุง แก้ไข และ

พัฒนาอะไรบ้าง ซึ่งการประเมินเป็นกระบวนการที่เป็นระบบในการเก็บรวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์เพื่อจัดทำรายงานสรุปสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ต่อผู้บริหารในการตัดสินใจเลือกทางเลือกวิธีการดำเนินงานที่เหมาะสม

4. ขาดการประเมินอย่างต่อเนื่อง หน่วยงานสร้างเสริมสุขภาพส่วนใหญ่จะทำการประเมินการดำเนินโครงการสร้างเสริมสุขภาพเมื่อสิ้นสุดโครงการ (summative evaluation) เพียงครั้งเดียวเท่านั้น ส่งผลให้ผู้รับผิดชอบโครงการสร้างเสริมสุขภาพขาดสารสนเทศที่ได้จากการประเมินมาสะท้อนกลับเพื่อแก้ไข ปรับปรุงการดำเนินโครงการก่อนที่จะสิ้นสุดลง ถ้ามีการประเมินอย่างต่อเนื่องจะทำให้ทราบสภาพการดำเนินงานของโครงการ และยังเป็นการกระตุ้นให้ผู้ที่เกี่ยวข้องรับผิดชอบเร่งรัดการดำเนินงานทำให้ทราบข้อบกพร่อง หรือปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานเพื่อที่จะได้ดำเนินการแก้ไข และปรับปรุงการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายของการดำเนินงาน

5. ผู้ประเมินขาดความรู้ความสามารถในการประเมินอย่างเป็นระบบ และไม่ทราบถึงสิ่งที่มุ่งประเมินอย่างเพียงพอทำให้การประเมินไม่มีคุณภาพเท่าที่ควร รวมทั้งขาดการสนับสนุนจากฝ่ายบริหาร เช่น กำลังคน งบประมาณ เป็นต้น ซึ่งในการประเมินนั้นผู้ประเมินจะต้องประเมินจากข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงตามปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะที่ทำการวัดเพื่อประเมิน และมีการตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งต่างๆ อย่างรอบด้านเพื่อยืนยันและมั่นใจได้ว่าข้อมูลที่ได้เป็นข้อมูลที่ถูกต้องตามความจริง นอกจากนี้ผู้ประเมินต้องมีความรู้ความเข้าใจต่อสิ่งที่ประเมิน มีทัศนคติที่ดีต่อการประเมิน และมีทักษะในการประเมินเพื่อพัฒนาไม่ใช่อุปสรรค รวมทั้งมีจรรยาบรรณที่เหมาะสมได้รับการยอมรับ

6. ขาดการมีส่วนร่วมจากผู้ที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการประเมินเนื่องจากโครงการสร้างเสริมสุขภาพเป็นโครงการที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน เช่น ประชาชนทั่วไป ครู นักเรียน ผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน และตัวแทนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แต่บุคคลเหล่านี้แทบจะไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินการดำเนินงานโครงการสร้างเสริมสุขภาพ ผู้ที่ทำการประเมินส่วนใหญ่จะเป็นบุคลากรทางด้านสุขภาพและสาธารณสุขซึ่งเป็นผู้ที่รับผิดชอบโครงการ ในการเปิดโอกาสให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับโครงการได้

เข้ามามีส่วนร่วมในการประเมิน ไม่ว่าจะเป็นการเข้าร่วมในลักษณะให้ข้อเสนอแนะหรือคำแนะนำหรือการเข้าร่วมในลักษณะสอดประสานทำงานการประเมินในทุกขั้นตอนก็ตาม ถือว่าเป็นการให้ความสำคัญกับกลุ่มบุคคลเหล่านี้โดยมุ่งให้เกิดการเรียนรู้ในกระบวนการประเมินและนำผลที่ได้จากการประเมินไปใช้ประโยชน์อย่างแท้จริง นอกจากนี้การเข้ามามีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องยังส่งผลให้บุคคลเหล่านั้นรู้สึกผูกพัน รู้สึกเป็นเจ้าของ ยอมรับในโครงการ และให้ความร่วมมือในการพัฒนาไปสู่การบรรลุเป้าหมายของการดำเนินงานโครงการสร้างเสริมสุขภาพ

ความสำคัญของการประเมินโครงการสร้างเสริมสุขภาพ

การประเมินเป็นเรื่องที่มีความสำคัญในกระบวนการวางแผนและการบริหารงานหรือโครงการ เพราะผลจากการประเมินที่เป็นระบบจะสามารถใช้เป็นแนวทางแก้ไขและปรับปรุงงานหรือโครงการให้เหมาะสม มีประสิทธิภาพและเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ซึ่งมีเหตุผลหลายประการสำหรับการดำเนินการประเมินโครงการสร้างเสริมสุขภาพดังนี้^{2,5}

1. ผู้บังคับบัญชาสั่งการให้มีการประเมิน
2. เพื่อต้องการทราบผลสัมฤทธิ์ของโครงการว่าได้ผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้หรือไม่
3. เพื่อช่วยในการตัดสินใจเกี่ยวกับการใช้แหล่งทรัพยากร แสดงถึงความสำเร็จในกรณีที่ต้องแข่งขันเพื่อการได้มาซึ่งทรัพยากรที่มีจำกัดหรือมีน้อย
4. เพื่อช่วยให้ทราบข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับความก้าวหน้า ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินโครงการ ซึ่งนำข้อมูลที่ได้นำมาใช้การวางแผนในอนาคตโดยการสนับสนุนความรู้พื้นฐาน เพื่อการปรับปรุงการปฏิบัติงานของตนเองโดยสร้างจากความสำเร็จและเรียนรู้จากความผิดพลาดของตนเอง
5. เพื่อตัดสินใจประสิทธิผลและประสิทธิภาพของวิธีการที่แตกต่างกันในการสร้างเสริมสุขภาพ สิ่งนี้จะช่วยในการตัดสินใจถึงการใช้ทรัพยากรอย่างดีที่สุด
6. เพื่อช่วยให้เกิดการเสริมแรง สร้างพลังใจให้กับผู้ปฏิบัติงานในโครงการเมื่อทราบผลสำเร็จ จุดเด่น หรือจุดด้อยของโครงการ โดยจะมุ่งมั่นปรับปรุงและพัฒนาการดำเนินโครงการให้มีคุณภาพและมาตรฐานซึ่งจะเกิดคุณค่าและประโยชน์สูงสุดต่อผู้รับบริการหรือองค์กร

7. เพื่อให้ข้อมูลแก่นักสร้างเสริมสุขภาพอื่นๆ โดยไม่ต้องมาทำซ้ำแบบเดิมซึ่งจะช่วยผู้อื่นในการปรับปรุงการปฏิบัติของตนเอง

โดยทั่วไปแล้วแรงผลักดันต่อการประเมินมาจากเหตุผลหลัก 3 ประการ 1) เพื่อความรับผิดชอบ (accountability) ซึ่งมักเป็นความต้องการของหน่วยงานที่ให้ทุนสนับสนุนโครงการและคณะกรรมการของหน่วยงาน เพื่อใช้ผลในการตัดสินใจเชิงนโยบายว่าโครงการนั้นสามารถนำไปใช้กับสาธารณะ หรือชี้แนะผลักดัน 2) เพื่อการพัฒนาปรับปรุงโครงการ (improvement) ซึ่งเป็นความสนใจของผู้จัดการโครงการหรือทีมผู้ดำเนินโครงการที่ต้องการได้ข้อมูลสารสนเทศเพื่อนำมาปรับปรุง แก้ไข และพัฒนาโครงการ และ 3) การประเมินเพื่อนำไปสู่การขยายผล (generalization) หรือการสร้างความรู้ซึ่งมักเป็นความสนใจของนักวิชาการหรือเพื่อนร่วมวิชาชีพผู้ซึ่งต้องการรู้ว่าโครงการนี้มีประโยชน์โดยทั่วไปหรือไม่³

แนวทางการประเมินโครงการสร้างเสริมสุขภาพ

นักทฤษฎีการประเมินมีความเห็นสอดคล้องกันว่าการประเมิน ควรใช้วิธีที่น่าเชื่อถือและมีหลักฐานอ้างอิงได้ แต่ “วิธีการ” ที่จะนำไปสู่ความจริงและการกำหนดคุณค่าของความจริงยังมีหลากหลาย ซึ่งนักทฤษฎีประเมินได้นำเสนอวิธีการเข้าถึงความจริงหรือวิธีการประเมินที่แตกต่างกัน^{8, 9} นักทฤษฎีการประเมินที่นิยมทำการประเมินด้วยวิธีการเชิงธรรมชาติ (naturalistic approach) นักทฤษฎีประเมินกลุ่มนี้มีความเชื่อในแนวทางอัตนัยนิยม (subjectivism) ซึ่งเชื่อว่าจิตไม่สามารถหยั่งรู้ได้ว่าจะอะไรที่จริงหรือเท็จ อะไรมีคุณค่าหรือไม่มีการตัดสินว่าอะไรจริงหรือเท็จ อะไรมีคุณค่าหรือไม่มีการตัดสินว่าอะไรจริงหรือเท็จ จึงไม่มีมาตรการที่แน่นอนในการกำหนดคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ ในทางปฏิบัตินักประเมินจึงกำหนดเกณฑ์หรือคุณค่าขึ้นมาเองด้วยเหตุและผล ส่วนจะเป็นที่ยอมรับหรือไม่ขึ้นอยู่กับความรู้ ประสบการณ์และความสามารถของผู้ประเมิน ซึ่งนักประเมินจะดำเนินการประเมินบนหลักการของความยืดหยุ่น รวบรวมข้อมูลอย่างรอบด้านตามสภาพธรรมชาติและใช้ความรู้ความเชี่ยวชาญเป็นเกณฑ์ในการสรุปผลสำหรับนักประเมินที่นิยมทำการประเมินด้วยวิธีการเชิงระบบ (Systematic approach) นักทฤษฎีประเมินกลุ่มนี้มีความเชื่อในแนวทางปรนัยนิยม (Objective) ซึ่งเชื่อว่ามนุษย์สามารถรู้ว่าจะอะไรจริงหรือเท็จ มีคุณค่าหรือไม่มีคุณค่าและสามารถกำหนดเป็นมาตรฐานสากลได้ เพราะความจริงเป็นสิ่งที่สากล นักประเมิน

ที่ได้รับการฝึกฝนมาเป็นอย่างดีแล้วย่อมเห็นความจริงและคุณค่าเหมือนกันทั้งหมด ซึ่งนักประเมินที่มีความเชื่อในแนวทางนี้จะมีการวางแผนการประเมินอย่างแน่นชัด ใช้เครื่องมือมาตรฐานในการเก็บรวบรวมข้อมูล ทำการวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผลตามเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดไว้ล่วงหน้า ซึ่งในการพิจารณาเลือกวิธีการประเมินนั้นนักประเมินส่วนใหญ่เห็นพ้องกันว่าไม่มีวิธีการใดวิธีการหนึ่งที่สมบูรณ์ในตัว ต้องใช้วิธีการผสมผสานนักประเมินไม่ควรระบุลงไปว่าจะใช้วิธีการเชิงระบบหรือวิธีการเชิงธรรมชาติ¹⁰ สำหรับการดำเนินงานโครงการสร้างเสริมสุขภาพเป็นการดำเนินงานที่เน้นการพัฒนาศักยภาพ “คน” ที่มีความเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตลอดจนความรู้สึนึกคิดของมนุษย์ และเป็นโครงการที่เกี่ยวข้องกับบุคคลหลายฝ่ายด้วยกัน อีกทั้งยังเป็นโครงการที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องถึงจะเห็นผลการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคน ซึ่งการประเมินโครงการสร้างเสริมสุขภาพที่ผ่านมาเน้นการประเมินเมื่อสิ้นสุดโครงการ (summative evaluation) ขาดการวางแผนการประเมินอย่างเป็นระบบ ผู้ประเมินขาดความรู้ความสามารถในการประเมิน รวมทั้งขาดการประเมินอย่างต่อเนื่องและขาดการมีส่วนร่วมจากผู้ที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการประเมิน ทำให้ขาดสารสนเทศที่ได้จากการประเมินมาปรับปรุง แก้ไขการดำเนินโครงการก่อนที่โครงการจะสิ้นสุดลง ดังนั้นแนวทางการประเมินที่เหมาะสมสำหรับนำไปใช้ในการประเมินโครงการสร้างเสริมสุขภาพมีดังนี้

1. การประเมินความก้าวหน้า (Formative evaluation)

การประเมินความก้าวหน้าเป็นการประเมินที่เน้นการให้ข้อมูลป้อนกลับ (feedback) ต่อผู้รับผิดชอบโครงการเพื่อปรับปรุง แก้ไขการดำเนินงานโครงการก่อนที่โครงการจะสิ้นสุดลง ซึ่งหลักการประเมินความก้าวหน้าการดำเนินงานโครงการ คือ การประเมินตั้งแต่เริ่มจัดทำโครงการจนกระทั่งระหว่างดำเนินงานโครงการก่อนที่โครงการจะสิ้นสุดลง ส่วนการประเมินผลสรุปโครงการ (summative evaluation) เป็นการพิจารณาความสำเร็จของโครงการตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ซึ่งรูปแบบการประเมินโครงการต้องมีทั้งการประเมินความก้าวหน้า การดำเนินงานโครงการ และการประเมินสรุปโครงการควบคู่กัน^{4, 11, 12} โดยผู้รับผิดชอบโครงการทำการประเมินการดำเนินงานด้วยตนเอง เพื่อให้ได้ข้อมูลป้อนกลับ (feedback) มาปรับปรุงแก้ไขการดำเนินงานโครงการ ประกอบด้วย การประเมินความต้องการจำเป็นก่อนจัดทำโครงการ การประเมิน

ความพร้อมของปัจจัยนำเข้าที่ต้องใช้ในการดำเนินงานโครงการ ก่อนเริ่มโครงการ และประเมินกระบวนการดำเนินงานโครงการ ในระหว่างที่มีการดำเนินงานโครงการ โดยเกณฑ์ที่ใช้ในการ ตัดสินความก้าวหน้าการดำเนินงานโครงการสามารถพิจารณา จากการมีทรัพยากรในการดำเนินงานที่ครบถ้วน ตลอดจนการ พิจารณาผลผลิตที่ได้โดยเปรียบเทียบกับทรัพยากรและเวลาที่ ใช้ไปว่ามีความเหมาะสมเพียงใด หลังจากที่มีการจัดทำโครงการ แล้วในช่วงของการดำเนินงานโครงการนอกจากจะมีการ ประเมินการดำเนินงานโครงการแล้วยังต้องมีระบบการกำกับงาน (monitoring) ตลอดจนให้การสนับสนุนการดำเนินงาน จากหน่วยงานที่ควบคุม กำกับโครงการ และในกระบวนการ ประเมินความก้าวหน้าการดำเนินงานโครงการควรตรวจสอบ การดำเนินงาน โดยควรมีการนำผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงาน โครงการทั้งหมดมาร่วมกันในการดำเนินงานตั้งแต่การวางแผน การประเมิน ออกแบบการประเมิน และการปรับปรุงแก้ไข การดำเนินงาน¹²

2. การประเมินแบบมีส่วนร่วม (Participatory evaluation)

การประเมินแบบมีส่วนร่วมเป็นการประเมิน ที่มีพื้นฐานมาจากการลดข้อจำกัดของวิธีการประเมินแบบดั้งเดิม (traditional evaluation approach) ที่ใช้เฉพาะกลุ่ม นักประเมินภายนอกเท่านั้น ไม่มีการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ ส่วนเสียหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในโครงการ จึงทำให้สิ่งที่ได้รับการ ประเมินอาจไม่สะท้อนภาพที่เป็นจริงจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย กับโครงการนั้น ๆ วิธีการนี้เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ ชื่นชมกับผลสำเร็จและเรียนรู้จากความล้มเหลว จากการเข้ามา เกี่ยวข้องในกิจกรรมโครงการต่างๆ และจะกลายเป็นกระบวนการ สร้างเสริมพลังประชาชนให้เข้ามาเกี่ยวข้องเกิดกระบวนการ ช่วยเหลือ พัฒนาทักษะและเห็นภาพการเปลี่ยนแปลงต่างๆ^{9,13} การประเมินแบบมีส่วนร่วมเป็นการประเมินที่นำผู้ที่เกี่ยวข้อง กับการประเมินเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินด้วย ทั้งนี้ กลุ่มของผู้ประเมินมาจากผู้มีส่วนร่วมในโครงการ (project participants) และนักประเมินอาชีพ (professional evaluator) คนกลุ่มนี้จะร่วมกันทำงานตั้งแต่การจัดการ การลงมือทำงานด้วยการประเมินผลและการเผยแพร่ผลงาน การประเมินไปยังกลุ่มสมาชิกต่างๆ ที่เกี่ยวข้องและมองว่า การประเมินมีข้อดี เพราะเป็นการดึงเอาบุคลากรที่มี ประสบการณ์ในงานของตนเองเข้ามาร่วมในการประเมิน และถือว่าคนกลุ่มนี้เป็นผู้ตัดสินโครงการได้ดีกว่าผู้อื่น และ

ยังเป็นการสร้างบรรยากาศของการเรียนรู้ที่ดีโดยการนำเอา ผู้ใช้ผลการประเมิน (end-users) มาทำการประเมินร่วมกัน กับนักประเมินอาชีพ ซึ่งเป็นการสะท้อน และมุ่งเน้นที่จะค้นหา เพื่อพัฒนาการทำงานโดยให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และผู้ที่ได้รับ ผลประโยชน์ได้รับโอกาสในการสะท้อนความก้าวหน้าและ ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นของโครงการก่อให้เกิดความรู้ซึ่งเป็น ผลการเรียนรู้จากการนำไปใช้ และนำไปสู่การทำงานที่ถูกต้อง และปรับปรุงการทำงาน^{9,14} โดยมีขั้นตอนของการประเมิน 5 ขั้นตอน ดังนี้

2.1 ขั้นเตรียมความพร้อม สำหรับการเตรียม ความพร้อมในการประเมินแบบมีส่วนร่วมนั้นเป็นการทำความเข้าใจร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการประเมิน การกำหนดทีม ประเมิน บทบาทหน้าที่ของแต่ละคน รวมถึงการสร้าง ความเข้าใจหลักการ แนวคิด ความสำคัญและขั้นตอนของการประเมิน แบบมีส่วนร่วม

2.2 ขั้นวางแผนการประเมิน สำหรับขั้นการ วางแผนการประเมินเป็นการกำหนดกรอบแนวทางในการ ประเมิน ซึ่งประกอบด้วย การกำหนดแผนการประเมิน ช่วง ระยะเวลาของการประเมิน เนื้อหาขอบเขตของการประเมิน และเครื่องมือสำหรับใช้ในการประเมิน

2.3 ขั้นดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ทีม ประเมินดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามแผนการประเมินที่ กำหนดไว้ โดยขั้นตอนนี้ผู้ประเมินภายนอกจะเน้นบทบาทการ เป็นผู้มีส่วนร่วมและเป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวก ให้มีการปฏิบัติตามแผนการประเมินที่กำหนดไว้ จัดให้มี การพบปะสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันเป็นระยะๆ ตามหลักการรับฟังความคิดเห็นจากผู้ร่วมประเมินทุกคน การวิเคราะห์วิพากษ์และประเมินตนเอง ตลอดจนกระบวนการ เรียนรู้ร่วมกันอย่างเป็นระบบ

2.4 ขั้นวิเคราะห์และสะท้อนกลับผลการ ประเมิน เป็นการนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากตัวชี้วัดเชิง คุณภาพและเชิงปริมาณที่ได้จากตัวชี้วัด โดยใช้เครื่องมือเก็บ รวบรวมข้อมูลมาแยกแยะ เพื่อค้นหาคุณลักษณะต่างๆ ของ ข้อมูลทำให้สะดวกในการตีความหมาย แนวทางในการดำเนิน การวิเคราะห์ข้อมูล คือ ทุกฝ่ายต้องร่วมกันอธิบายเหตุผล จากข้อมูลที่รวบรวมมา เพื่อสรุปว่า การดำเนินงาน บรรลุ วัตถุประสงค์อย่างไร เพราะเหตุใด ด้วยปัจจัยเงื่อนไขใด พร้อม ทั้งเสนอแนะเพื่อให้การดำเนินงานสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ ได้ดียิ่งขึ้น

2.5 ขั้นนำเสนอผลการประเมินและการนำไปใช้ เป็นการนำเสนอผลการประเมินต่อผู้เกี่ยวข้อง กระทำโดยการ จัดเวที ซึ่งมีเป้าหมายสำคัญเพื่อส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ เกิด การปรับปรุงและพัฒนาโครงการ

3. การประเมินเสริมพลัง (Empowerment evaluation)

ในกระบวนการดำเนินงานโครงการสร้างสุขภาพ ผู้รับ ผิดชอบงานโครงการสร้างเสริมสุขภาพจำเป็นต้องมีการประเมิน การดำเนินงานโครงการของตนเองอย่างต่อเนื่องก่อนที่โครงการ จะสิ้นสุดลงเพื่อนำสารสนเทศจากการประเมินมาเป็นข้อมูล ป้อนกลับในการปรับปรุง แก้ไขการดำเนินงานโครงการ ซึ่งวิธี การช่วยให้เกิดการปรับปรุงการดำเนินงานโครงการอย่างต่อเนื่อง Fetterman¹⁵ ได้เสนอการประเมินแบบเสริมพลังว่า เป็นการใช้โมทัศน์ของการประเมิน เทคนิคการประเมินและ ข้อค้นพบจากการประเมินไปกระตุ้นให้เกิดการพัฒนา ปรับปรุง การกำกับตนเอง การประเมินแบบเสริมพลังเป็นกระบวนการที่ กระทำเพื่อช่วยให้กลุ่มบุคคลต่างๆ ช่วยตนเองและพัฒนา ตนเองและสะท้อนผลแก่ตนเอง กลุ่มคนที่เกี่ยวข้องในการ ทำงานประกอบด้วยบุคลากรภายในหน่วยงานที่ทำการประเมิน ผลด้วยตนเอง และนักประเมินภายนอกหน่วยงานจะทำหน้าที่ เป็นผู้ชี้แนะหรือผู้อำนวยการความสะดวก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับศักยภาพ ของบุคลากรภายในหน่วยงานว่าต้องการความช่วยเหลือใน ระดับใด การประเมินแบบเสริมพลังอาศัยหลักการทำงานเป็น ทีมหรือเป็นกลุ่ม โดยไม่มีใครเสริมพลังให้กับใครได้ แต่ทุกคน ต้องเสริมพลังให้กับตนเอง ดังนั้นการประเมินแบบเสริมพลังมิได้ จบลงแค่การทราบคุณค่าของการประเมินเหมือนการประเมิน แบบเก่า แต่การประเมินต้องเป็นกระบวนการทำงานที่ต่อเนื่อง ดำเนินต่อไปตลอดระยะของการพัฒนาโครงการ สำหรับการ ประเมินแบบเสริมพลัง เพื่อพัฒนาบุคคลที่เกี่ยวข้องในการ ดำเนินโครงการให้สามารถประเมินได้ด้วยตนเอง 4 ขั้นตอน คือ

3.1 การสร้างพันธกิจ (mission) เป็นการให้ บุคคลที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงานโครงการร่วมกันพิจารณา ปัญหาที่เกิดขึ้น ร่วมสร้างวิสัยทัศน์ พันธกิจในการดำเนินงาน โครงการให้บรรลุเป้าหมาย

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล (taking stock) เป็นการให้บุคคลที่เกี่ยวข้องได้ร่วมกันกำหนดกิจกรรมที่มีความ สำคัญที่ต้องดำเนินงานในโครงการที่ผ่านมา และร่วมประเมิน กิจกรรมการดำเนินงานที่ผ่านมา เพื่อให้ทุกคนได้ร่วมกัน พิจารณาความสำคัญของกิจกรรมที่ต้องดำเนินงานในโครงการ

และร่วมกันพิจารณาว่ากิจกรรมนั้นต้องมีการดำเนินงานไป อย่างไร

3.3 การพัฒนากลยุทธ์การปฏิบัติเพื่อให้บรรลุ เป้าหมาย (developing Strategies) ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการ ดำเนินงานโครงการช่วยกันรับผิดชอบในการเลือก และพัฒนา กลยุทธ์เพื่อให้กิจกรรมในโครงการดำเนินการจนประสบ ผลสำเร็จ การพัฒนากลยุทธ์อาจใช้วิธีการระดมสมอง การ พิจารณาทบทวนอย่างรอบคอบ การตกลงร่วมกัน ฉันทามติ (consensual agreement) กลยุทธ์ที่ได้จะถูกนำไปปฏิบัติและ มีการทบทวนตรวจสอบเกี่ยวกับประสิทธิผลและความเหมาะสม

3.4 การหาหลักฐานที่แสดงความก้าวหน้าใน การปฏิบัติงาน (documenting Progress) ในขั้นนี้ผู้มีส่วน เกี่ยวข้องในการดำเนินงานโครงการพิจารณาใช้หลักฐานที่ แสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้า ความสัมพันธ์กับเป้าหมายของ โครงการ และหลักฐานต้องมีความน่าเชื่อถือด้วย

ตัวอย่างแนวทางการประเมินโครงการสร้างเสริมสุขภาพ

เพื่อความเข้าใจและให้เห็นรายละเอียดของวิธีการ ประเมินที่ชัดเจนเกี่ยวกับการประเมินโครงการสร้างเสริม สุขภาพ จึงขอยกตัวอย่างการประเมินการดำเนินงานโรงเรียน ส่งเสริมสุขภาพ โดยใช้วิธีการประเมินแบบมีส่วนร่วม (participatory evaluation) ซึ่งเป็นการประเมินที่ดำเนินการ ร่วมกันระหว่างบุคคลภายใน ประกอบด้วย บุคลากรใน สถานศึกษา และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ในการดำเนินงานโรงเรียน ส่งเสริมสุขภาพกับบุคคลภายนอก ซึ่งได้แก่ นักวิชาการ หรือนัก ประเมินภายนอก โดยทุกฝ่ายต้องตระหนักในความสำคัญของการ ประเมินร่วมกัน และมีส่วนร่วมในกระบวนการประเมิน ทุกขั้นตอน นับตั้งแต่การเตรียมความพร้อม การวางแผนการ ประเมิน การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์และการสะท้อน กลับผลการประเมิน การนำเสนอผลการประเมินและการนำ ไปใช้ โดยมีเป้าหมายมุ่งเน้นให้เกิดการเรียนรู้ในกระบวนการ ประเมินและได้ใช้ข้อมูลจากการประเมินเพื่อปรับปรุง แก้ไข และพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพให้บรรลุ เป้าหมาย โดยมีขั้นตอนของการประเมิน 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นเตรียมความพร้อม

สำหรับการเตรียมความพร้อมในการประเมินแบบมี ส่วนร่วมนั้นเป็นการทำความเข้าใจร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องกับ การประเมิน การกำหนดทีมประเมิน บทบาทหน้าที่ของแต่ละคน รวมถึงการสร้าง ความเข้าใจหลักการ แนวคิด ความสำคัญ

และขั้นตอนของการประเมินแบบมีส่วนร่วม มีรายละเอียดดังนี้

1.1 จัดตั้งทีมผู้ประเมินซึ่งมีจำนวน 10 - 15 คน ประกอบด้วยตัวแทนทั้งในและนอกโรงเรียนที่ยินดีและเต็มใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินการดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ โดยทีมผู้ประเมินประกอบด้วยบุคลากรทั้งในและนอกโรงเรียนได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา ครู นักเรียน ผู้ปกครอง เจ้าหน้าที่สาธารณสุข องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตัวแทนชุมชน และผู้ประเมินภายนอก โดยมีผู้บริหารสถานศึกษาเป็นประธาน เจ้าหน้าที่สาธารณสุขเป็นรองประธาน และครูอนามัยโรงเรียนเป็นเลขานุการ และมีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ ดังนี้

1.1.1 หน้าที่ของประธานในการประเมิน ได้แก่ จัดทำกำหนดแผนการประเมิน กำกับดูแลการประเมินให้เป็นไปตามแผนที่กำหนด ร่วมกับทีมประเมินสรุปผลการประเมินเป็นระยะๆ ให้คำแนะนำและชี้ประเด็นสำคัญในการปรับปรุงแก้ไขหรือพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพร่วมรับผิดชอบผลการประเมินและรายงานผลการประเมิน

1.1.2 หน้าที่ของคณะกรรมการประเมิน ได้แก่ ร่วมกับประธานในการประเมินจัดทำกำหนดแผนการประเมิน ประเมินตามแผนที่กำหนดไว้ ร่วมสรุปผลการประเมินเป็นระยะๆ ให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่อประธานการประเมิน ร่วมรับผิดชอบผลการประเมินและรายงานการประเมิน

1.1.3 หน้าที่ของเลขานุการ ได้แก่ ติดตามประสานงาน จัดเตรียมเอกสารการประเมิน ติดตามการจัดทำรายงานผลการประเมินให้แล้วเสร็จตามกำหนด

1.1.4 หน้าที่ของผู้ประเมินภายนอกได้แก่ อำนวยความสะดวกในการประเมิน สนับสนุนด้านวิชาการ

1.2 ทีมผู้ประเมินดำเนินการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และปัญหาอุปสรรคของการประเมินการดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพเพื่อเป็นข้อมูลนำไปใช้ในการวางแผนการดำเนินงานในขั้นต่อไป

1.3 ครูผู้รับผิดชอบงานอนามัยโรงเรียนร่วมกับนักประเมินภายนอก จัดประชุมชี้แจงและให้ความรู้เกี่ยวกับแนวคิด หลักการ และวิธีการประเมินแบบมีส่วนร่วม ให้กับทีมประเมินการดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ ซึ่งประกอบด้วย ครู ผู้ปกครอง นักเรียน อสม. เจ้าหน้าที่สาธารณสุข องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และตัวแทนจากชุมชน พร้อมทั้งมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสบการณ์ และความคิดเห็นเกี่ยวกับการประเมินเพื่อพัฒนาและการประเมินแบบมีส่วนร่วม อันจะเป็นแนวทางในการพัฒนาผู้ประเมินให้มีความรู้และทักษะในการ

ประเมินอย่างมีประสิทธิภาพก่อนที่จะทำการประเมินจริง

2. ขั้นตอนแผนการประเมิน

สำหรับขั้นการวางแผนการประเมินเป็นการกำหนดกรอบแนวทางในการประเมิน ซึ่งประกอบด้วย การกำหนดแผนการประเมิน ช่วงระยะเวลาของการประเมิน เนื้อหาขอบเขตของการประเมิน และเครื่องมือสำหรับใช้ในการประเมิน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

2.1 กำหนดแผนการประเมินการดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ โดยแบ่งออกเป็นการประเมินระหว่างดำเนินโครงการเพื่อติดตามความก้าวหน้า ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน กับการประเมินแบบสรุปผลรวมเพื่อตัดสินคุณค่าผลการดำเนินงานว่าบรรลุเป้าหมายหรือไม่อย่างไร โดยควรมีการติดตามความก้าวหน้าของการดำเนินงานอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง

2.2 ทีมประเมินร่วมกันพิจารณาศึกษาเนื้อหาขอบเขตของการประเมินในคู่มือการใช้รูปแบบการประเมินการดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพแบบมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืนเกี่ยวกับเป้าหมายของการประเมิน สิ่งที่มีประเมินหรือองค์ประกอบของการดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ

2.3 ทีมประเมินร่วมกันศึกษาทำความเข้าใจเครื่องมือสำหรับใช้ในการประเมิน ซึ่งประกอบ แบบสำรวจสุขภาพสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน แบบสำรวจสุขภาพอาหารในโรงเรียน แบบสอบถามความพึงพอใจต่อสิ่งแวดล้อมทางสังคมในโรงเรียน แบบประเมินภาวะโภชนาการ แบบประเมินสมรรถภาพทางกาย แบบประเมินสุขภาพจิต และแบบประเมินพฤติกรรมสุขภาพตามสุขบัญญัติแห่งชาติ

3. ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล

ทีมประเมินดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามแผนการประเมินที่กำหนดไว้ โดยขั้นตอนนี้ ผู้ประเมินภายนอกจะเน้นบทบาทการเป็นผู้มีส่วนร่วมและเป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้มีการปฏิบัติตามแผนการประเมินที่กำหนดไว้ จัดให้มีการพบปะสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันเป็นระยะๆ ตามหลักการ “รับฟังความคิดเห็นจากผู้ร่วมประเมินทุกคน การวิเคราะห์วิพากษ์และประเมินตนเอง ตลอดจนกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างเป็นระบบ” โดยผู้ประเมินภายนอกร่วมกับทีมประเมิน ร่วมกันดำเนินการเก็บข้อมูลตามสิ่งที่มุ่งประเมิน หรือองค์ประกอบของการดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ ซึ่งผู้ประเมินภายนอกและผู้ร่วมในการประเมินจะมีการสังเกตผล (observing) ควบคู่ขนาน (parallel) กับ

ทุกโครงการและทุกกิจกรรมของการดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ เพื่อบันทึกผลการปฏิบัติไปเป็นระยะๆ โดยอาจใช้เทคนิคและเครื่องมือต่างๆ ดังต่อไปนี้ได้อย่างหนึ่งหรือหลายอย่างผสมกันตามสถานการณ์และความเหมาะสม เช่น การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ เครื่องบันทึกเสียง เครื่องบันทึกภาพ หรือวัตถุสิ่งของ เป็นต้น ทั้งนี้ผู้ประเมินภายนอกจะเน้นบทบาทการเป็นผู้มีส่วนร่วมและผู้ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้มีการสังเกตผลที่เกิดขึ้นจริง (actual effects) ทั้งคาดหวังและไม่ได้คาดหวังทั้งทางบวกและทางลบเพื่อให้ได้คำตอบของการปฏิบัติงานที่ชัดเจนขึ้น

4. ขั้นตอนวิเคราะห์และสะท้อนกลับผลการประเมิน

สำหรับขั้นตอนนี้ผู้ประเมินภายนอกและผู้มีส่วนร่วมในการประเมินนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของข้อมูลก่อน แล้วจึงนำมาแยกแยะ และจัดหมวดหมู่ของข้อมูลที่รวบรวมให้เป็นสารสนเทศ เพื่อสะดวกในการตีความ และอธิบายเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของข้อมูลในแต่ละองค์ประกอบของการดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ หลังจากนั้นมีการนำเสนอผลการดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพโดยทีมประเมิน และทำการอภิปรายร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา ครู นักเรียน ผู้ปกครอง และตัวแทนชุมชน เพื่อก่อให้เกิดการอภิปรายร่วมกัน และเพื่อสะท้อนความคิดเห็นผลการประเมิน ซึ่งอาจมีทั้งความคิดเห็นที่สนับสนุนสอดคล้องกันหรือขัดแย้งกัน แต่ใช้หลักความมีเหตุผลที่มีจุดมุ่งหมายเดียวกันเพื่อต้องการปรับปรุงแก้ไข และพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ โดยร่วมกันพิจารณาว่าสิ่งที่ร่วมกันคาดหวังไว้ก่อนหน้านี้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร มีอะไรที่ประสบผลสำเร็จ เพราะอะไร อะไรที่ยังไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะอะไร หากจะดำเนินการแก้ไขปัญหานั้นต่อไปอีก อะไรที่ยังเหมาะสมอยู่ ควรดำเนินการต่อเนื่อง อะไรที่ไม่เหมาะสมควรตัดออก อะไรที่ควรนำมาเสริมเข้าไปอีก และจากผลการปฏิบัติงานร่วมกันมาตั้งแต่ต้นนั้นได้ก่อให้เกิดการเรียนรู้ในระดับตัวบุคคล ระดับกลุ่ม และระดับหน่วยงานอะไรบ้าง เพื่อเป็นสารสนเทศที่จะนำไปใช้ประกอบการตัดสินใจในการวางแผนการดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพต่อไป

5. ขึ้นนำเสนอผลการประเมินและการนำไปใช้

5.1 การนำเสนอผลการประเมิน ครูผู้รับผิดชอบงานอนามัยโรงเรียนร่วมกับผู้ประเมินภายนอกดำเนินการจัดประชุมเพื่อนำเสนอผลการประเมินให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

ทุกฝ่าย ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา ครู นักเรียน ผู้ปกครอง และตัวแทนชุมชนได้ร่วมรับรู้และมีโอกาสแสดงความคิดเห็นหรือโต้แย้งผลการประเมินเพื่อให้เกิดการยอมรับในผลการประเมินร่วมกัน ซึ่งนำเสนอผลการประเมินที่ละองค์ประกอบ/ตัวชี้วัด เพื่อให้เกิดความชัดเจนและเข้าใจง่ายนำเสนอสิ่งดีๆ ที่พบในโรงเรียนเพื่อเป็นกำลังใจสนับสนุนให้ดำเนินการอย่างต่อเนื่องต่อไป นำเสนอสิ่งที่ต้องปรับปรุง/แก้ไขเพื่อให้เกิดการพัฒนา พร้อมทั้งแนวทางการดำเนินงานเพื่อปรับปรุง/แก้ไข และเมื่อทีมประเมินนำเสนอผลการประเมินเบื้องต้นจบแล้ว ต้องเปิดโอกาสให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้แสดงความคิดเห็นหรือโต้แย้งผลการประเมินเพื่อให้เกิดการยอมรับในผลการประเมินร่วมกัน

5.2 การนำไปใช้ เมื่อได้ข้อมูลสรุปแล้วทีมประเมินดำเนินการปรับปรุงแก้ไขรายงานการประเมิน เพื่อนำเสนอต่อผู้บริหารสถานศึกษาหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อที่จะได้นำสารสนเทศที่ได้ไปดำเนินการปรับปรุง แก้ไข และพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ

สรุป

การประเมินจัดว่าเป็นศาสตร์สาขาหนึ่ง เพราะมีลักษณะหรือธรรมชาติแห่งความเป็นศาสตร์ครบถ้วน โดยเฉพาะในส่วนที่เป็นปรัชญาและองค์ความรู้ของการประเมิน การประเมินเป็นศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการกำหนดคุณค่าและวิธีการศึกษาหาคุณค่า ซึ่งจะใช่วิธีการอย่างไรก็ขึ้นอยู่กับปรัชญาที่อยู่เบื้องหลังการประเมินตามแนวคิดของนักทฤษฎีการประเมิน สำหรับการประเมินโครงการสร้างเสริมสุขภาพเป็นสิ่งที่มีความสลับซับซ้อนและกว้าง ดังนั้นผู้ทำการประเมินควรมีความชัดเจนในเรื่องของเป้าหมายและประเด็นปัญหาที่ต้องการประเมิน และที่สำคัญควรพิจารณาเลือกแนวทางการประเมินที่มีวิธีการดำเนินงานประเมินที่ชัดเจน สามารถปฏิบัติได้ และเป็นที่ยอมรับของผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ข้อมูลสารสนเทศที่ถูกต้อง ตรงตามสภาพจริงสามารถนำมาสู่การตัดสินใจเพื่อปรับปรุง แก้ไข และพัฒนาโครงการสร้างเสริมสุขภาพนั้นๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

References

1. Stufflebeam L., Shinkfield J. Systematic Evaluation. Boston: Kluwer-Nijhoff; 1985.
2. Pithianusorn S. Evaluation Methodology. Bangkok: Chulalongkorn University Press; 2008. (in Thai).

3. Round R., Marshall B., Horton K. Planning for Effective Health Promotion Evaluation. Melbourne: Victorian Government Department of Human Services; 2005.
4. Scriven M. The Methodology of Evaluation. AERA Monograph Series in Curriculum Evaluation. Chicago: Rand McNally; 1967.
5. Klampakorn S., Paowattana A., Lakampan S. Issues and Trends in Community Health Promotion. Bangkok: Mahidol University Press; 2011. (in Thai).
6. Whitehead D. Evaluating Health Promotion: A Model for Nursing Practice. Journal of Advanced Nursing. 2003;41(5): 490-498.
7. Nguanboonmak B., Tobua S., Lapanachokdee W. The Development of an Evaluation Model for Operation Health Promotion School with Sustainable Participation. Journal of The Royal Thai Army Nurses. 2017;18(1): 74-82. (in Thai).
8. Karnjanawasi S. Evaluation theory. 3rd ed. Bangkok: Chulalongkorn University Press; 2002. (in Thai).
9. Buason R. Direction and Area of Evaluation. 2nd ed. Bangkok: Chulalongkorn University Press; 2007. (in Thai).
10. Cronbach J. Toward Reform of Program Evaluation. San Francisco: Jossey-Bass; 1980.
11. Stufflebeam L., et al. Educational Evaluation and Decision-Making. Illinois: Peacock Publishers, Inc; 1971.
12. Alkin C. Evaluation Theory Development. Journal of Education Comment.1969;2(1): 2-7.
13. Guijt I., Gaventa J. Participatory Monitoring and Evaluation: Learning from Change. IDS Policy Briefing Issue 12, Brighton: IDS; 1998.
14. Taylor P. 1989. Evaluation in the Voluntary Sector. Journal of Community development.1989;24(10): 25-26.
15. Fetterman M. Empowerment Evaluation : Presidential Address. Journal of Evaluation Practice.1994;15(1): 1-15.